

METODIKA NASTAVE POVIJESTI KAO ZNANOST I UMIJEĆE

IVO RENDIĆ-MIOČEVIĆ
Filozofski fakultet u Zadru

UDK: 371.3:930
Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 1987-02-06

Autor smatra da bi povijesna znanost morala dati snažan poticaj razvoju metodike nastave povijesti, pri čemu bi od velike pomoći mogle biti psihologija i pedagogija. Zadatak je metodike nastave povijesti da jezikom suvremene genetičko-strukturalne povijesne znanosti razvije didaktičku komunikaciju u kojoj bi se prešlo na usvajanje metodoloških vještina. Razvijena nastava povijesti imala bi veliku ulogu u povezivanju predmeta. Složene zadatke nastave povijesti moguće je ostvariti uvođenjem viših didaktičkih sustava (programirana i problemska nastava) i fleksibilne diferencijacije učenika. Tek bi se tako moglo razvijati povijesno mišljenje, koje autor definira kao strukturu specifičnih znanja i intelektualnih sposobnosti. Ta struktura omogućuje spoznaju prošlosti.

Autor pokušava strukturirati metodiku nastave povijesti na osnovi povijesne znanosti kao supstratne znanosti i upućuje na potrebu povezivanja suvremene metodike kao sintetske znanosti interdisciplinarnog karaktera s drugim znanostima, i to prvenstveno s poviješću, psihologijom i pedagogijom. Valja ipak, uz sve znanstvene komponente metodike, misliti i na kreativnost nastavnika kao neznanstvenu komponentu metodike. Samo kreativan nastavnik može s uspjehom primjeniti inovacije u nastavi.

Autor je, konačno, eksperimentalno dokazao kako se u »kombiniranoj« nastavi (programirana i problemska nastava, vježbe, diferencijacija i dr.) postižu bolji rezultat te kako se u njoj razvijaju određene sposobnosti koje nisu potpuno vezane uz inteligenciju. Primjenom složenijih statističkih postupaka (analiza kovarijance i faktorska analiza) ukazuje se na mogućnost razvijanja metodologije metodike nastave povijesti.

1. Potreba strukturiranja metodike nastave povijesti

Dogmatska pedagogija stvara apstraktne sustave, te ona zbog svog deduktivizma i nomativizma ne može postići veće uspjehe u odgoju i obrazovanju mladog naraštaja. Zbog toga se sve više ističe zahtjev da se teorija odgoja inducira iz nastavne prakse,¹ a kako na učenike, uz razne druge utjecaje, ponajviše djelujemo podučavanjem, valja razviti metodike pojedinih školskih predmeta. O važnosti metodika u sastavu znanosti i obrazovanja raspravljalo se na posebnom znanstvenom savje-

¹ Nedeljko Kujundžić — Ivan Biondić, »Antropogogija — jedan od izlaza«, *Školske novine*, br. 22(1206), Zagreb 1984.

tovanju održanom 1985. godine u Zagrebu.² Tada su dane smjernice za strukturiranje metodikâ kojih bi znanstveno utemeljenje imalo značajnu ulogu u borbi protiv dogmatske pedagogije.

Moramo priznati da metodike većeg broja predmta nisu u nas (ali ni u svijetu) postigle onu znanstvenu razinu koja bi omogućila da se uspješno provede tzv. unutrašnja reforma škole. Nastavnici se danas teško snalaze pri savladavanju preopširnih nastavnih programa, a većina učenika ne može savladati golemo gradivo velikog broja predmeta. Oni konačno odustaju od učenja i zbog neuspjeha doživljavaju niz stresova, o kojima nitko ozbiljno ne raspravlja. Nismo dovoljno iskreni da priznamo kako su naše škole prepune neuspješnih učenika već falsificiranim dvojkama prikrivamo katastrofalne rezultate u nastavi.

Nastavnici se za vrijeme studija nisu dobro pripremili za sadašnju reformnu situaciju, a to potvrđuje upravo činjenica da smo tek u novije vrijeme prišli znanstvenom strukturiranju metodika. Neke su metodike u nas postigle zavidnu razinu (npr. metodika književnog odgoja i obrazovanja), ali većina njih još se uvijek svodi na zdravorazumska rasuđivanja o efikasnosti određenih didaktičkih postupaka. U takvoj neujednačenoj razvijenosti metodikâ izostalo je bilo kakvo suvislo povezivanje predmeta što bi pridonijelo racionalizaciji nastave i omogućilo učenicima da bolje savladaju nastavno gradivo te, što je vrlo važno, da na njemu razvijaju sposobnost učenja. Priprema za nastavnički poziv ne zadovoljava, ali ni usavršavanje nastavnika nije sistematski organizirano već je uglavnom prepušteno savjesti i dobroj volji pojedinaca.

U našoj školi podučavanje se svodi na utrku za usvajanje mnoštva činjenica u malom broju sati te se, logično, programi samo formalno savlađuju, dok se razvoj intelektualnih sposobnosti učenika zapostavlja.

U kraćem uvodu iznio sam neke osnovne probleme koji su karakteristični za našu nastavnu praksu a koji bi trebali biti polazište pri rješavanju kompleksne problematike unapređenja obrazovnog procesa. Ti se problemi, naravno, susreću i u nastavi povijesti, o kojoj ću ovdje detaljnije raspravljati. Pokušat ću ukazati na mogućnost da se metodika nastave povijesti strukturira kao sintetska znanost interdisciplinarnog karaktera, ali ću istaknuti i značenje nastavnikove kreativnosti, koju je teško znanstveno pratiti ali koja je, uz sve didaktičke inovacije i egzaktno praćenje njihove efikasnosti, temelj svakog uspjeha u odgoju i obrazovanju. Moja zapažanja i zaključci temelje se na didaktičkim eksperimentima pri kojima su korišteni dometi suvremene psihologije i pedagogije.

---

² *Metodika u sustavu znanosti i obrazovanja*, Zbornik radova, Zagreb, Institut za pedagoški istraživanja Filozofskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu i NIRO »Školske novine« — Zagreb, 1986.

2. Utemeljenost metodike nastave povijesti u suvremenoj povijesnoj znanosti

U našoj školi prevladava učenje događajne povijesti iako se suvremena povijesna znanost mijenja u pravcu genetičko-strukturalne historije koja proučava u potpunosti ljudsko stvaralaštvo i ponašanje u prošlosti.³ Problematika koju danas proučava povijesna znanost je toliko obilna da su temeljna istraživanja nemoguća bez pomoći drugih znanosti s kojima se povijest povezuje. To su ponajprije ekonomija, arheologija, sociologija, psihologija, etnologija, lingvistika, politologija i geografija.⁴ Ove znanosti omogućuju da se stvori potpunija slika o razvoju ljudskog društva. Ako se danas proučava genetičko-strukturalna povijest, i gradivo koje se uči u školi mora biti utemeljeno upravo na takvoj povijesti, jer valja proučavati onakvu znanost kakva u stvarnosti postoji. U pisaca udžbenika ponekad se zapaža težnja da se gradivu priđe na suvremeniji način, ali zbog ograničenog broja stranica konačno ipak dominiraju činjenice, dok genezu struktura učenici ne mogu pratiti.

Međutim, nije problem samo u zastarjelom pristupu nastavnom gradivu. Način predavanja u školi nije doživio neke veće promjene te još uvijek prevladava predavačko demonstracijska nastava koja je ista za sve učenike bez obzira na njihove interese i sposobnosti. I, konačno, najtragičnije je od svega — sve jače potiskivanje povijesti iz škole. Dok u naprednim zemljama povijest dobiva ugledno mjesto u završnim razredima srednjeg obrazovanja, mi je izbacujemo iz škole u uzrastu koji je najzreliji za razumijevanje složenih društvenih procesa (završni razredi usmjerenog obrazovanja). Tako mlade ljude lišavamo temeljnog predmeta humanističkog obrazovanja i time osiromašujemo njihove kulturne horizonte. Historičari upućuju na sve strane apele želeći očuvati povijest kao značajan predmet u školi, ali, na žalost, ne postižu nikakve rezultate.⁵

Suvišno je dokazivati koliko je povijest potrebna mladima, ali borba za povijest kao nastavni predmet ne smije se svoditi samo na diskusiju o povećanju broja sati, što je danas nemoguće (osim u nekim usmjerenjima), ili o njezinu uvođenju u završne razrede usmjerenog obrazovanja. Naglasak diskusije trebao bi biti na načinu rada u sadašnjim uvjetima. Izgleda, međutim, da za ovakvu vrstu diskusije nismo spremni i ne pitamo se postoji li neki drukčiji pristup nastavi, koji bi omogućio da se uz pomoć suvremenih teorija učenja postigne više s istim brojem

³ Mirjana Gross, *Historijska znanost, razvoj, oblik, smjerovi*, Zagreb, Institut za hrvatsku povijest, 1976.

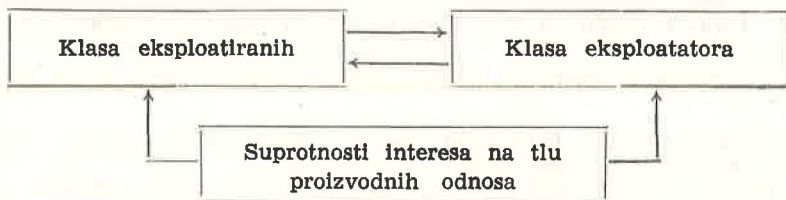
⁴ *Istorija i druge nauke*, Zbornik sa znanstvenog skupa, Beograd, Treći program Radio — Beograda, proleće 1971.

⁵ Ignacij Vojte, »Uloga stručnih istorijskih društava u oblikovanju programa sadašnjeg usmjerenog obrazovanja i u 'reformi' obrazovanja istoričara na univerzitetu«, *Nedelja marksističkih rasprava '85 — Istorijografija, marksizam i obrazovanje*. Zbornik radova, Beograd, Izdavački centar »Komunist«, 1986.

sati. Ostvarenje takvog pristupa morao bi biti zadatak metodike nastave povijesti. Na žalost historičari mogu unapređivati nastavni proces samo na zdravorazumskoj osnovi, što danas nije dovoljno već je potrebno, na osnovi dometa suvremene psihologije i pedagogije, razvijati didaktičke sustave koji bi i u kraćem vremenu omogućili usvajanje povijesnog gradiva i razvoj povijesnog mišljenja učenika.

Ako se že lja historičara da unaprijed nastavu povijesti svodi na zdravorazumska rasuđivanja, što se konačno pretvara u potpunu nemoć da se unaprijedi i racionalizira nastavni proces, postavlja se pitanje tko bi zaista mogao uspješno razviti metodiku. Preostaje nam samo pedagogija, ali od nje, također ne možemo mnogo očekivati iz prostog razloga što ona ne pozna suvremenu povijesnu znanost, a u novije vrijeme poriče joj se sposobnost da sudi o sadržajima koji pripadaju drugim znanostima te se zahtijeva da se metodike utemelje u struci.⁶ Ističući dilemu o pripadnosti metodike nastave povijesti možemo zaključiti da ona nije ni utemeljena a kamoli razvijena. Smatram da bi ipak matična znanost — povijest morala biti zainteresirana za transfer svojih znanja te bi ona morala dati snažan poticaj razvoju metodike nastave kao interdisciplinarnih znanosti u kojoj bi značajnu ulogu morale imati psihologija i pedagogija. Ovo bi bio velik dobitak i za pedagogiju koja bi bila obogaćena novom kvalitetom iz nastavne prakse. J. Marinković s pravom ističe da put k novoj pedagogiji vodi upravo kroz metodike.⁷

Zadatak je metodike nastave povijesti da uspostavi didaktičku komunikaciju koja bi se ostvarila jezikom povijesne znanosti. Ovdje moram navesti tvrdnju Gordane Bosanac koja nam jednostavno daje uputu za uspostavljanje komunikacija: »Nema sporednog ulaza u znanosti! Jedini je ulazak kroz jezik njenih značenja, kroz govor, kojim ona govori.«⁸ U jeziku povijesne znanosti veliko značenje imaju pojmovi kojih je usvajanje zanemareno u nastavi jer se ona svodi na usvajanje velikog broja činjenica. Osim usvajanja pojmova u nastavi bi trebalo sastavljati modele koji bi bili povezani s konstruiranjem tipoloških pojmova. Modelom se u nastavi, kao i u znanosti, mogu jednostavno prikazati povijesne zakonitosti.⁹ Takav je npr. model klasne borbe koji se u nastavi može koristiti pri tumačenju raznih klasnih sukoba (sl. 1).

Sl. 1 Model zakona klasne borbe (prema Topolskom)

⁶ Josip Marinković, »Mogućnosti i granice metodika«. U *Zborniku radova* navedenom pod br. 2, str. 33-34.

⁷ Josip Marinković, op. cit., str. 35.

Usvajanje pojmova i sastavljanje modela značajni su elementi suvremene nastave povijesti, ali, osim toga, učenike na povijesnom gradivu treba osposobljavati za razumijevanje tuđih i sastavljanje vlastitih historijskih iskaza s određenim vrijednosnim ocjenama. To je moguće postići samo raznolikim radom i vježbanjem uz korištenje suvremenih teorija učenja i prelaženjem sa događajne na genetičko-strukturalnu povijest.

Gomilanje činjenica u nastavi u stvari dovodi do površnosti te se konačno može postaviti pitanje ima li takva nastava uopće smisla kada ona nema većih efekata u razvoju sposobnosti učenika, što ću kasnije dokazati rezultatima eksperimentalnih istraživanja. Postoji ipak rješenje na koje su, začudo, historičari zaboravili, a to je metodologija njihove znanosti! Danas se uvelike raspravlja o uvođenju znanstvene metodologije u nastavni proces, a Gordana Bosanac, raspravljajući o konstruiranju znanja za teoriju transfera, tvrdi da će u procesu transfera najvažnije biti usvajanje metodoloških vještina.¹⁰ I povijesna znanost mora tražiti načine transfera znanja koristeći suvremene teorije učenja koje omogućuju da se programiraju misaoni procesi i usvoji znanstvena metodologija. Povijesno gradivo mora u nastavi biti prožeto metodologijom povijesne znanosti, što bi pridonijelo savladavanju poteškoća koje stvara proučavanje događajne povijesti. Ipak, koliko god predloženo rješenje izgledalo jednostavno, zapravo ga je vrlo teško ostvariti, jer mnogi nastavnici koji danas rade u školama nisu za vrijeme studija posebno učili metodologiju povijesne znanosti te bi ih trebalo naknadno s njom upoznati u sklopu permanentnog usavršavanja.

Uvođenjem metodologije povijesne znanosti u nastavni proces omogućilo bi se učenicima da upoznaju smisao povijesnih zakona, ali, svakako, ne u smislu dogmatskog marksizma koji kao osnovni zakon postavlja pravilno smjenjivanje »društveno-ekonomskih formacija«, te tvrdi da je društvena nadgradnja samo jednostavan odraz ekonomske baze. Bogatsko povijesnog gradiva ukazat će učenicima da su ovakve postavke neodržive. Učenicima valja protumačiti da u povijesnom razvoju postoje sličnosti u njegovu smjeru i posljedicama. Pravog ponavljanja, međutim, nema, već se susrećemo s mnogim sličnim varijantama koje se među sobom ipak više ili manje razlikuju. Zakonitost je, dakle, u povijesnom razvoju samo opći smjer koji se utvrđuje apstrahiranjem zajedničkih crta u raznim povijesnim varijantama. Ove apstrahirane crte, dakako, u svom čistom obliku u stvarnom životu ne postoje. Učenici treba da shvate »da zakoni u društvenim znanostima ne mogu fiksirati bezuvjetno, nužno kretanje povijesnog procesa nego izražavaju pravilno srednje ponašanje strukture u razvoju.«¹¹

⁸ Gordana Bosanac, *Edukacija izazov*, Zagreb, Školske novine, 1983, str. 45.

⁹ Mirjana Gross, op. cit.

¹⁰ Gordana Bosanac, op. cit., str. 64.

¹¹ Mirjana Gross, op. cit., str. 224.

Nastavnici povijesti moraju poznavati domete genetičko-strukturalne historije koja se, kako je već rečeno, sve više povezuje s drugim znanostima. Upravo ta povijest sa svojom metodologijom mora biti osnova pri razradi nastavnih programa. U tom smislu B. Grafenauer se zalaže da se u nastavi iz političke prijede na cjelovitu povijest, povijest čovjeka u prostoru.¹² U novom pristupu nastavnom gradivu ipak moramo biti vrlo oprezni, jer bi moglo doći do pretjeranog smanjivanja činjenica, a to bi osiromašilo znanje učenika. Praktičari već upozoravaju na ovu opasnost.

Istakao sam da se suvremena povijesna znanost povezuje s drugim znanostima, a to nas upućuje na potrebu da se i nastavni predmet povijest poveže s drugim predmetima, čime bi se pridonijelo stvaranju cjelovitog umjesto rascjepkanog znanja. Nastava povijesti bi mogla stvoriti izvanredne temelje za stvaranje kulturnog i povijesnog konteksta u koji bi učenici ugrađivali znanja iz drugih nastavnih predmeta. Jasno je da se ovaj veliki zahtjev ne može postići u tradicionalnoj nastavi, već, konačno, i historičari moraju primijenjivati u svom nastavničkom radu naj-suvremenije teorije učenja i otkrića semiotike, hermeneutike i teorije informacija. U literaturi možemo naći dosta ideja o povezivanju predmeta i velikoj ulozi koju pri tome mora imati povijest, a doprinos rješavanju ove problematike, koja bi trebala imati veliko značenje za nastavnu praksu, dao je mađarski historičar I. T. Berend. Taj autor ističe ulogu povijesti u integraciji društvenih znanosti. Praktično rješenje Berend pronalazi u povezivanju društvenih znanosti s poviješću kao središnjim principom organizacije, što bi u stvari značilo radikalnu obnovu povijesti kao školskog predmeta.¹³

Da bi se ostvarili složeni zadaci suvremene nastave povijesti, potrebno je razvijati više didaktičke sustave (programirana i problemska nastava i samostalan rad) te organizirati fleksibilnu diferencijaciju u kojoj bi se učenici povremeno odvajali prema interesima i sposobnostima. Ipak uz sve lijepe ideje i prijedloge ovi osnovni zahtjevi moderniziranja nastave nisu do danas ostvareni ni kod nas, ni u svijetu, što je vjerovatno posljedica naše opterećenosti čvrstom tradicijom povijesti. Ova nas tradicija sputava u kreativnosti, što konačno dovodi do našeg rigidnog ponašanja u nastavi te se bojimo da izmijenimo nešto što je već stoljećimo uhodano. Pa čak ako se neki autori, poput sovjetskog pedagoga — historičara J. I. Lernerera,¹⁴ upuste u neka suvremenija rješenja u smislu uvođenja problemske nastave, sve se opet svodi samo na nedokazane pretpostavke, jer historičar ne spoznaje nastavni proces metodologijom psihologije i pedagogije. Bez obzira na to danas u nastavi povijesti ima

¹² Bogo Grafenauer, »Problematika izrade programa istorije kao obaveznog predmeta zajedničke programske osnove usmjerenog obrazovanja u reformiranoj školi«, *Nastava povijesti*, br. 1, Zagreb 1979.

¹³ Ivan T. Berend, »Historija — znanstvena disciplina i školski predmet«, *Naše teme*, XXVIII, 4-5, Zagreb 1984, str. 771-772.

¹⁴ Jakov I. Lerner, *Razvitie mišlenije učaščihhsja v processe obučenija istorii*, posobie dlja učitelej, Moskva, Prosveščenie, 1982.

dosta inovacija koje bi trebale biti polazište pri eksperimentalnim istraživanjima koja bi pridonijela da se na znanstvenoj osnovi rješava kompleksna i vrlo značajna problematika nastave povijesti. Na drugom sam mjestu pokazao kako je moguće primijeniti programiranu i problemsku nastavu povijesti i provesti fleksibilnu diferencijaciju učenika, a efekte takvog rada dokazao sam statističkom obradom rezultata eksperimentalnih istraživanja.¹⁵ Svrha je ovog rada da ukaže kako je moguće strukturirati metodiku nastave povijesti te stoga ne mogu ulaziti u detaljnu analizu razrade viših didaktičkih sustava, mada ću kasnije dati neke statističke podatke u želji da ilustriram kako je moguće razvijati metodologiju metodike nastave povijesti.

Najvažniji je cilj svake nastave, pa i nastave povijesti, što potpunije razvijanje kognitivnog, afektivnog i psihomotoričkog područja učenikove ličnosti. Ovaj se cilj može ostvariti samo uz uvjet da do izražaja dođe aktivnost učenika. U nastavi povijesti kognitivno područje je zapravo povijesno mišljenje koje sam na osnovi eksperimentalnih istraživanja i rezultata faktorske analize definirao kao strukturu specifičnih znanja i intelektualnih sposobnosti koje omogućuju spoznaju prošlosti. I u nastavi povijesti razvoj kognitivnog područja valja povezati s razvojem afektivnog (stavovi, mišljenja, interesi, motivacija, emocije) i psihomotoričkog područja radne i proizvodne navike, estetsko izražajne vještine, sposobnosti komuniciranja).

Oslanjajući se na klasifikaciju u kognitivnom području koju je razradio B. S. Bloom¹⁶ te na teorijske postavke J. I. Lerner¹⁷ i koristeći vlastita iskustva, hipotetički sam pretpostavio da učenici u nastavi treba da razvijaju sljedeće kategorije u kognitivnom području:

. ZNANJE

1.1. Poznavanje povijesnih činjenica

1.2. Znanje puteva i načina tretiranja pojedinosti

1.2.1. Sljed povijesnih pojava

1.2.2. Povijesni zakoni i njihova primjena

1.2.3. Objašnjenje uzroka

1.2.4. Objašnjenje posljedica

1.2.5. Sastavljanje modela

1.3. Znanje općih pojmova i univerzalija

1.3.1. Poznavanje pojmova

1.3.2. Izdvajanje suvišnih pojmova

¹⁵ Ivo Rendić-Miočević, »Individualizacija i fleksibilna diferencijacija nastave povijesti uz primjenu viših didaktičkih sustava u srednjem usmjerenom obrazovanju«, *Nastava povijesti*, br. 4, Zagreb 1983.

¹⁶ Benjamin S. Bloom, *Taksonomija ili klasifikacija obrazovnih i odgojnih ciljeva. Knjiga I. Kognitivno područje*, Beograd, Jugoslavenski zavod za proučavanje školskih i prosvetnih pitanja, 1970.

¹⁷ Jakov I. Lerner, op. cit.

- 1.3.3. Izdvajanje suvišnih rečenica
- 1.3.4. Svrstavanje pojmova
- 1.3.5. Opis društvenih struktura
- 1.3.6. Prepoznavanje tendencija društvenog razvoja
- 1.3.7. Upoređivanje povijesnih pojmova
- 1.3.8. Pouke prošlosti

2. INTELEKTUALNE SPOSOBNOSTI

2.1. Shvaćanje

- 2.1.1. Davanje naslova
- 2.1.2. Tumačenje slika
- 2.1.3. Shvaćanje izlaganja ili teksta

2.2. Primjena

- 2.2.1. Svrstavanje pojmova uz nepoznate odlomke
- 2.2.2. Uspostavljanje dijaloga između povijesnih ličnosti

2.3. Analiza

- 2.3.1. Otkrivanje redoslijeda činilaca
- 2.3.2. Izdvajanje bitnog

2.4. Vrednovanje

- 2.4.1. Ocjenjivanje ispravnosti sadržaja

2.5. Sinteza

- 2.5.1. Prihvatanje ili odbacivanje hipoteza
- 2.5.2. Usmeno izlaganje

2.5.3. Pisanje plana sastava

- 2.5.4. Potpuni sastav

Navedena teorijska klasifikacija trebala bi, uz nadopune drugih autora, biti osnova za sastavljanje testova i vježbi te kompoziciju povijesnog gradiva bilo da se radi o sastavljanju udžbenika ili pripremanju nastavnih materijala za programiranu i problemsku nastavu.

3. Strukturiranje metodike nastave povijesti

Prethodno izlaganje je ukazalo na složenost nastave povijesti, koju je nemoguće unaprijediti bez razvijene metodike. Pri pokušaju da strukturiramo metodiku nastave povijesti moramo se podsjetiti na propozicije za strukturiranje suvremenih metodika koje je predložio V. Poljak¹⁸:

- 1. Interdisciplinarna koncepcija;
- 2. Izgrađivanje metodičkih modela na egzemplarnim sadržajima;
- 3. Jedinstvo znanstvene metodologije i metodike;

¹⁸ Vladimir Poljak, »Strukturiranje metodike«. U *Zborniku radova* navedenom pod br. 2, str. 24—28.

4. Potreba strukturiranja metodike s obzirom na njenu efikasnost u odgojno-obrazovnom procesu;
5. Potreba usklađivanja metodičke terminologije.

Bez obzira na nerazvijenost metodike nastave povijesti, ipak valja priznati da se posljednjih godina u nas dosta radilo na unapređivanju nastave. O tome svjedoče soldini radni udžbenici, kvalitetni element-filmovi, radio i televizijske emisije i drugi vrijedni didaktički materijali koje možemo izvanredno koristiti kao izvore znanja i u višim didaktičkim sustavima. Ipak, svi se ti vrijedni pokušaji svode na prosto rasuđivanje i subjektivne procjene, a nema nikakvih istraživanja koja bi ustanovila jesu li ti pokušaji zaista uspjeli u nastavi.

Bez obzira na dileme o domicilu metodike nastave povijesti, o čemu sam prije raspravljao, jasno je da ta metodika, poput ostalih, mora postati sintetska znanost interdisciplinarnog karaktera. D. Rosandić je ukazao kako bi valjalo strukturirati metodiku književnog odgoja i obrazovanja.¹⁹ Autor s pravom ističe da umjesto naziva metodika nastave književnosti treba uvesti naziv metodika književnog odgoja i obrazovanja, jer se podučavanje i usvajanje novih sadržaja osim u razredu (redovna nastava) provodi u raznim oblicima i izvan njega. Analogno tome mogli bismo i metodiku nastave povijesti nazvati metodikom povijesnog obrazovanja (pojam »obrazovanje« sadrži u sebi pojam »odgoj« te ovaj posljednji pojam nije potrebno posebno isticati). Rosandićeve postavke u strukturiranju metodike književnog odgoja i obrazovanja valja vrlo ozbiljno uzeti u obzir pri strukturiranju drugih metodika pa i metodike nastave povijesti (povijesnog obrazovanja).

Smatram da struktura metodike nastave povijesti (povijesnog obrazovanja) u početku mora imati ove elemente:

1. Metodologije metodike;
2. Metodika metodologije povijesne znanosti;
3. Metodika proučavanja historiografije;
4. Metodika rada s nastavnim sredstvima i pomagalicama;
5. Metodika usvajanja kronologije;
6. Metodike drugih metoda (književnosti, umjetnosti, filozofije, zemljopisa itd.).

Navedena struktura mora se, svakako, bazirati na povijesnoj znanosti kao supstratnoj znanosti.

Kao sintetska znanost interdisciplinarnog karaktera metodika nastave povijesti (povijesnog obrazovanja) mora se povezati s drugim znanostima, a to su:

1. Stručna supstanca kao ishodište. U ovu supstancu spada povijesna znanost kao supstratna znanost te druge znanosti s kojima se povijest povezuje;

¹⁹ Dragutin Rosandić, *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Zagreb, Školska knjiga, 1986, str. 7—16.

2. Psihologija;
3. Pedagogija;
4. Sociologija;
5. Teorija spoznaje;
6. Druge metodike;
7. Teorija informacije;
8. Teorija komunikacije;
9. Semiotika;
10. Hermeneutika;
11. Arhivistika.

Predložena struktura metodike nastave povijesti i velik broj znanosti s kojima bi se ona trebala povezati govori o složenosti zadataka koji očekuju historičare ako žele unaprijediti povijest kao nastavni predmet.

Dakako, bilo bi pogrešno kada bismo se zadovoljili samo znanstvenim utemeljenjem metodike misleći da je ono garancija uspjeha u školi. Osim znanstvenih komponenata, na koje sam pokušao upozoriti, postoje i neznanstvene komponente koje se svode na kreativnost nastavnika. Bez te kreativnosti, koju je teško znanstveno pratiti, ne može se ni pomišljati na unapređivanje nastavnog procesa. Na ovo su već upozorili neki autori te tako B. Kalin ističe da je metodika znanost i više od znanosti:

»Metodika kao način uvođenja kao sama praksa uvođenja u neko područje i kad je refleksija (teorija, znanost) i kad je pouka o toj refleksiji, zadržat će uvijek uz komponentu znanstvenosti jednu komponentu umijeća, vještine, umjetnosti, umješnosti, koja ostaje čisto osobna, pojedinačna i neponovljiva, kao što je slučaj, na primjer, s glumačkom kreacijom.«²⁰

J. Marinković smatra da posredstvom metodike nije moguće znanstveno projektiranje zbivanja koje je bitno ljudsko te da kreativnost učiteljskog čina nije znanstvena ni onda kada se njome promiče znanost.²¹

Navedena mišljenja nam ukazuju koliko je potrebno da imamo kreativne nastavnike koji će, koristeći svoj talent, na znanstvenoj osnovi unaprijediti svoju vještinu prenošenja znanja mladima. Nastavnik koji ne prilazi kreativno svom radu, upropastit će sve inovacije u nastavi bez obzira na to što su one znanstveno utemeljene.

Pokušao sam ukazati kako se može znanstveno utemeljiti metodika nastave povijesti (povijesnog obrazovanja), ali ona osim znanosti mora biti i vještina koja se osniva na urođenim sposobnostima. Ta se vještina može razvijati usvajanjem suvremenih postupaka u nastavnom procesu, tj. prihvaćanjem znanstveno utemeljene metodike. Kreativni nastavnici

²⁰ Boris Kalin, »Metodika i metodologija«. U *Zborniku radova* navedenom pod br. 2, str. 40.

²¹ Josip Marinković, op. cit., str. 37.

koji vole djecu mogli bi vratiti ugled nastavničkom pozivu i pridonijeti stvaranju nove teorije odgoja koja bi bilo utemeljena u nastavnoj praksi.

5. Metodologija metodike nastave povijesti

Metodika nastave povijesti kao sintetska znanost mora razvijati svoju metodologiju na osnovi znanosti s kojima se povezuje, a to su prvenstveno povijest, psihologija i pedagogija. O značenju metodologije povijesne zanosti u metodici već sam nešto kazao. Međutim, da bismo mogli znanstveno istraživati i ustanoviti efekte određenih postupaka u nastavi povijesti, moramo koristiti razvijene metodologije psihologijskih i pedagoških istraživanja. Zadatak nije nimalo jednostavan jer ne raspoložemo s nikakvim baždarenim mjernim instrumentima kojima bismo mogli egzaktno ispitati ponašanje učenika u nastavi povijesti. Želimo li imati dobre testove, moramo ih sastavljati na osnovi klasifikacije u konginitivnom području, odnosno valja unositi zadatke kojima se ispituje znanje, ali i intelektualne sposobnosti, tj. kompletno povijesno mišljenje. Ipak i takav test ne može biti valjan ukoliko ne odredimo njegove karakteristike. Tako npr. pouzdanost testa možemo odrediti izračunavanjem korelacije između parnih i neparnih zadataka,²² a na osnovi dobivenih podataka (koeficijent korelacije i standarda devijacije) izračunava se koeficijent pouzdanosti prema Flanaganovoj formuli.²³

Osim određivanja karakteristika testova praktičari moraju poznavati i druge statističke postupke koji će im omogućiti da dobiju objektivnu sliku o nekoj pedagoškoj pojavi. Izračunavanjem aritmetičke sredine i standardne devijacije na osnovi rezultata testova te određivanjem z-vrijednosti i njenom normalizacijom dobivaju se dobri elementi za objektivno ocjenjivanje.²⁴

U didaktičkim eksperimentima potrebno je, dakako, primijeniti složenije statističke postupke. Pokazat ću kako sam to pokušao učiniti u eksperimentu koji je organiziran u Tehnološko-saobraćajnom školskom centru u Rijeci u školskoj godini 1984/85. i 1985/86. Rezultate sam već objavio,²⁵ a ovdje ću dati samo osnovne podatke koji bi mogli ilustrirati kako je moguće razvijati metodologiju metodike nastave povijesti. Konačno ću dati i neke rezultate eksperimenta provedenog u školskoj godini 1985/86. na široj populaciji učenika riječkih centara usmjerenog obrađivanja. Cilj je ovog zadnjeg eksperimenta bio da se dozna koliko je uopće efikasna nastava povijesti koje se danas provodi u našim školama.

²² Vladimir Mužić, *Metodologija pedagoškog istraživanja*, Sarajevo, Zavod za izdavanje udžbenika, 1968, str. 174.

²³ Janez Sagadin, *Poglavlja iz metodologije pedagoškoga raziskovanja*. svezak I, Ljubljana, Filozofska fakulteta, PZE za pedagogiko, 1977.

²⁴ Vladimir Mužić, op. cit., str. 532—535, 543.

²⁵ Ivo Rendić-Miočević, »Znanstvena metodologija u istraživanju povijesnog mišljenja, *Nastava povijesti*, br. 1, 3, Zagreb 1987.

U eksperimentalnom istraživanju u školskoj godini 1984/85. i 1985/86. upotrebio sam efekte »kombinirane« i »tradicionalne« nastave koje su organizirane uz fleksibilnu diferencijaciju u kojoj su učenici mogli savladati gradivo i u manjem broju sati. U »kombiniranoj« nastavi koristio sam programiranu i problemsku nastavu te predavačku i predavačko-demonstracijsku nastavu uz posebne problemske vježbe. U »tradicionalnoj« nastavi učenike pretežno sam podučavao usmenim izlaganjem i upotrebnom udžbenika uz primjenu razgovora i demonstracije. Model eksperimenta bio je jednofaktorski eksperiment s odjeljenjima kao skupinama za upoređivanje.²⁶ U eksperimentalnoj i kontrolnoj skupini bilo je ukupno 182 učenika (u svakoj po 91). To su bili većinom slabiji učenici, pa je svrha eksperimenta bila da se dozna mogu li i ovakvi učenici nešto više postići u nastavi.

Prvi eksperimentalni faktor bio je način usvajanja pojmova pri savladavanju teme »Srednjovjekovni svijet« pri kraju prvog i početkom drugog polugodišta, dok je drugi faktor bio način obrade teme »Južni Slaveni od doseljenja do 18. stoljeća«. Pri obradi podataka izračunata je kriterijska varijabla y (rezultati finalnog teksta) te nezavisne varijable x (rezultati testa razumijevanja i pamćenja povijesnog gradiva) i z (rezultati testa rezoniranja likova). Prvim testom (»Srednjovjekovni svijet« — pojmovi) ustanovljeno je da nema statističkih značajnih razlika u savladavanju gradiva između eksperimentalne i kontrolne skupine. To znači da u početku viši didaktički sustavi (prevladavala je programirana nastava) ne daju bolje rezultate, ali su ih učenici eksperimentalne skupine postigli samostalnim radom. Značajna razlika otkrivena je tek finalnim testom na temu »Južni Slaveni od doseljenja do 18. stoljeća« pri kraju školske godine, što je posljedica vježbanja i razvoja povijesnog mišljenja učenika eksperimentalne skupine. Konačno sam retestiranjem drugim testom na početku školske godine 1985/86. ustanovio da su učenici, koji su imali »kombiniranu« nastavu, bolje zapamtili gradivo. Rezultati su prikazani u tablicama br. 1. i 2.

Tablica br. 1. Aritmetičke sredine za y , x i z pri upotrebi rezultata testova

	Eksperimentalna skupina			Kontrolna skupina		
	I. test	II. test	Retest	I. test	II. test	Retest
$\bar{y}$	11,8	36,44	29,7	11,8	29,57	24,21
$\bar{x}$	17,73			17,27		
$\bar{z}$	101,24			101,21		

²⁶ Janez S a g a d i n, op. cit., svezak II.

Tablica br. 2 $F_{(p)}$ vrijednosti dobivene obračunom analize kovarijance za y , x i z pri upotrebi rezultata eksperimentalne i kontrolne skupine

I. test	$F_{(p)} = 0$
II. test	$F_{(p)} = 12,45 > F_{0,01}(1,178) < 6,71$
Retest	$F_{(p)} = 8,43 > F_{0,01}(1,130) < 6,81$

Poznato je da se sposobnost učenja samo djelomično mogu svesti na inteligenciju od koje su nezavisno identificirane sposobnosti učenja.²⁷ Stoga se i u navedenom eksperimentu nameće pitanje kako su konačno nastale razlike u rezultatima učenika dviju skupina. Jesu li se u učenička eksperimentalne skupine razvile neke sposobnosti i uopće povijesno mišljenje. Za ovakvu vrstu ispitivanja najpogodnija je faktorska analiza, koja omogućuje da se u većem broju međusobno povezanih varijabli (manifestne varijable) utvrdi manji broj temeljnih varijabli (faktori) koje objašnjavaju tu povezanost.²⁸ Parametri ulaznih podataka za faktorsku analizu dobiveni su na osnovi dijelova drugog finalnog testa koji ima ukupno 74 zadatka, a njime se ispituje kompletno kongnitivno područje (znanje i intelektualne sposobnosti). Dijelovi testa predstavljaju varijableju x_1 do x_7 , a ostale su varijable: razumijevanje i pamćenje, rezoniranje likova, ocjena iz povijesti i opći uspjeh u VIII. i I. razredu usmjerenog obrazovanja. Na osnovi svih manifestnih varijabli otkriveno je pet faktora u eksperimentalnoj i dva u kontrolnoj skupini.

Faktori u eksperimentalnoj skupini:

1. Faktor intelektualnih sposobnosti u povijesnom mišljenju;
2. Faktor početne nerazvijenosti u kognitivnom području (slabe ocjene iz povijesti u osnovnoj školi i slab opći uspjeh u VIII. i I. razredu);
3. Faktor opće inteligencije;
4. Faktor povijesnog znanja;
5. Faktor razumijevanja i pamćenja pojmova.

Dok su u eksperimentalnoj skupini otkriveni posebni faktori koji predstavljaju intelektualne sposobnosti (prvi faktor) i povijesno znanje (četvrti faktor) kao dva segmenta povijesnog mišljenja koje se razvija u »kombiniranoj« nastavi, u kontrolnoj skupini prvi faktor definiran većinom varijabli, što nas upućuje da se u učenika kontrolne skupine nisu razvile posebne sposobnosti već one ovise o inteligenciji koja je također uključena u prvi faktor. Na račun inteligencije učenici kontrolne skupi-

²⁷ Radivoj Kvašćev, *Sposobnosti učenja i ličnosti*, Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, 1980.

²⁸ Ante Fulgosi, *Faktorska analiza*, Zagreb, Školska knjiga, 1984.

ne se »izvlače« i dobivaju najniže pozitivne ocjene. I u kontrolnoj skupini drugi faktor potvrđuje početnu nerazvijenost u kognitivnom području (slabiji uspjeh).

Eksperiment je proveden u jednoj školi, a rezultati su nametnuli pitanje kakva je zapravo situacija u nastavi povijesti uopće. Zbog toga sam upotrijebio test za temu »Južni Slaveni od dolaska do 18. stoljeća« kao instrument za ispitivanja stanja u nastavi povijesti u prvim razredima usmjerenog obrazovanja u Rijeci. Napominjem da su sa mnom surađivali vrsni nastavnici, te svrha nije bila da se dokaže da nastavnici slabo rade, već da se ukaže kako u »tradicionalnoj« nastavi ne možemo očekivati veće rezultate u uvjetima koji zbog golemog gradiva (od prahistorije do imperijalizma) zaista nisu normalni. Spomenuti test je služio kao inicijalni kako bi se ustanovila razina poznavanja gradiva koje su učenici učili u osnovnoj školi i razvoj povijesnog mišljenja. Početni su rezultati slabi. Na kraju školske godine ustanovljeno je da učenici riječkih škola nisu postigli veći napredak u »tradicionalnoj« nastavi. Opravdano se može pretpostaviti da je slična situacija u cijeloj SR Hrvatskoj pa i u Jugoslaviji. Izlaz iz ovakve krize moguć je samo ako nastavnicima pripremimo suvremenije didaktičke materijale i ako ih osposobimo da moderniziraju nastavu. Jasno je da i nastavno gradivo treba biti drukčije komponirano i raspoređeno, a to je moguće postići ako se povijest kao vrlo značajan predmet uvede u završne razrede usmjerenog obrazovanja. Učenici Tehnološko-saobraćajnog školskog centra postigli su, uz primjenu »kombinirane« nastave, bolje rezultate, iako im je inicijalno stanje bilo isto a ni njihova uspješnost u prethodnom školovanju nije bila nimalo bolja od učenika izvan tog centra. Testom rezoniranja likova ustanovljeno je da nema razlika ni u intelektualnim sposobnostima. Rezultati su navedeni u tablici br. 3. Pakazatelj t potvrđuje ujednačenost pri inicijalnom testiranju, a njegova vrijednost pri finalnom testiranju (5,12) je statistički značajna na razinama 0,05 i 0,01 i potvrđuje da su tijekom nastavnog procesa nastale bitne razlike.

Tablica br. 3 Rezultati inicijalnog i finalnog testa 1985/86.

Pokazatelj	Inicijalni test		Finalni test	
	TSSC	Ostali	TSSC	Ostali
n	96	96	96	96
$\bar{x}$	19,1	7,1	36,81	27,56
o	7,41	20,53	14,28	10,34
t	0,29		5,12	

6. ZAKLJUČAK

Nemoguće je unapređivanje funkcionalnosti naše škole bez razvijenih metodikâ. Metodika nastave povijesti trebala bi ostvarivati uvođenje genetičko-strukturalne povijesti u nastavni proces, a njen bi razvoj morao biti utemeljen ili bar iniciran u povijesnoj znanosti koja bi morala biti zainteresirana za transfer svojih znanja. Umjesto gomilanja činjenica valjalo bi prijeći na usvajanje metodoloških vještina, te metodologija povijesne znanosti mora dobiti ugledno mjesto u nastavnom procesu. Tako bi bilo omogućeno da se razvijaju sposobnosti i povijesno mišljenje učenika, a mogla bi se ostvariti i velika uloga povijesti u povezivanju predmeta. Metodiku nastave povijesti valja strukturirati kao sintetsku znanost interdisciplinarnog karaktera te bi se ona morala povezati s nizom drugih znanosti od kojih najvažnije moraju biti povijest, psihologija i pedagogija. Na osnovi razvijenih metodologija tih znanosti valja razvijati metodologiju metodike nastave povijesti. Uz pomoć takve metodologije dokazao sam da je moguće, uz primjenu viših didaktičkih sustava i fleksibilne diferencijacije, postići bolje rezultate u nastavi.

Ovaj rad pokazuje kako bi valjalo drukčije pripremiti studente i kako bi, u sadašnjoj situaciji, bilo moguće da se unaprijedi nastava povijesti, koja danas nije na zavidnoj razini.

Ivo Rendić-Miočević: THE METHODS OF TEACHING HISTORY LIKE
SOCIENCE AND SKILL

Summary

The author of this article wanted to point out that the historical science should be an impulse to the development of methods of teaching history to which psychology and pedagogy would be of a great help.

The purpose of methods of teaching history is to develop didactic communication with the language of modern genetic-structural historical science in which the knowledge of methodology of history would be applied. Progressive methods of teaching history might be significant in the connection of subjects.

Complex problems of history teaching were soluble only by introducing high didactic systems (programmed teaching and problem teaching) and flexible differentiation of the students. Only in that way the historical thinking might be developed and the author defines it like a structure of specific knowledge and intellectual capabilities. That structure enables the comprehension of the past.

The author tries to structure methods of teaching history on the basis of historical science and refers to the need of connecting modern methodics, which is a synthetic science of interdisciplinary character, with other sciences, mainly with history, psychology and pedagogy.

Besides the scientific components of methodics, it is also necessary to think about the creativity of a teacher which is supposed to be a non-scientific component. Only a creative teacher might be a successful innovator.

On the basis of some experiments the author proved that better results were gained in so-called »combined instruction« and pointed out that in such instruction certain capabilities were developed, which were not closely connected with intelligence. Various possibilities, in the development of methodology of teaching history was shown, applying complex statistic procedures (factor analysis and covariant analysis).